

עיקרי השולחן

הלכות

תפילה

סי' פט - קכז

סימן פט - הלכות תפילה וזמנה

נושאי הסימן:

- סע' א, ח - זמן התפילה: לכתחילה - בנץ החמה, בשעת הדחק - בעלות השחר.
סע' ב-ז - דברים האסורים קודם התפילה.

נושאי הסעיפים:

- א) זמן תפילת השחר.
ב) איסור לשאול בשלום חברו קודם התפילה.
ג) איסור להתעסק בצרכיו/לילך לדרך/לאכול - קודם התפילה.
ד) הצמא והרעב - הרי הם כחולים.
ה) אם התחיל לאכול קודם עלות השחר - מח' אם צריך להפסיק
ו) איסור לימוד משהגיע זמן התפילה.
ז) מותר להסתפר ולהיכנס למרחץ סמוך לעה"ש.
ח) בשעת דחק - מתפלל 18 בעה"ש, ויקרא ק"ש אח"כ כשיגיע זמן שיכיר חברו בריחוק ד' אמות.

הקדמה לסע' א

סיכום הזמנים לפי סדרם - מתי יכול להתפלל שחרית

- אם התפלל שחרית בלילה קודם עמוד השחר - לא יצא וחוזר ומתפלל (כה"ח ז)¹.
- אם התפלל בעמוד השחר² - כשהתחיל השחר להבריק במקצתו מעט מעט [וקודם שהאיר המזרח (מ"ב ב, וביה"ל "יואסי")]:
לשו"ע ופוסקים רבים - לא יצא אף בדיעבד.
אך למג"א וכה"ח (ג) - יצא בדיעבד.
- אם התפלל כשעלה השחר והאיר כל פני המזרח:
לשו"ע - יצא בדיעבד, ובשעת הדחק יכול להתפלל אז אף לכתחילה (מ"ב ד).
ולפר"ח - אף לכתחילה יכול להתפלל אז (ביה"ל ד"ה "יצא", ועיי"ש).
- משהכיר את חברו בריחוק ד' אמות - זה הזמן להניח תפילין ולקרוא ק"ש (מ"ב א, ד).**
- בנץ החמה/בזריחה - זה הזמן המובחר ביותר להתפלל שמונה עשרה.**
- עד סוף 4 שעות - יכול לכתחילה להתפלל שחרית (סע' א).**
- אם טעה או עבר והתפלל שחרית אחר 4 שעות ועד חצות - אע"פ שאין לו שכר תפילה בזמנה, מ"מ יש לו שכר תפילה (סע' א).
- אחר חצות היום - אסור להתפלל שחרית אלא בתורת תשלומים (רמ"א ומ"ב ז).**
- בחצי שעה שאחר חצות: יש מח' בין הרמ"א והגר"א, להב"ח והט"ז - אם מותר להתפלל שחרית (מ"ב ז).**

¹ אולם בשו"ת יחווה דעת (ח"ב סי' ח) כתב - שיחזור להתפלל על תנאי בתורת נדבה.

² ברם יש מח' מתי הוא זמן עלות השחר, שכן הובא בגמ' בפסחים צד/א - [הזמן ש]מעלות השחר עד הנץ החמה/הזריחה, הוא [ארבעת מילין].

ונח' מהו שיעור מיל [היינו כמה זה 4 מילים קודם הזריחה] (מ"ב מהד' "דרשו" הע' 3, וכן ב"עיקרי השולחן" הלי מליחה סי' סט סע' ו' הע' 3):
י"א - שיעור מיל הוא 18 דקות, ולפי"ז עלות השחר הוא 72 דקות זמניות קודם הזריחה (וכ"כ ביה"ל ד"ה "יואסי", ושו"ת יחווה דעת ח"ב סי' ח).
י"א - שיעור מיל הוא 22.5 דקות, ולפי"ז עלות השחר הוא 90 דקות זמניות קודם הזריחה (וכ"כ בה"ח ד).
וי"א - שיעור מיל הוא 24 דקות, ולפי"ז עלות השחר הוא 96 דקות זמניות קודם הזריחה.

והמשנ"ב כתב (סי' נח ס"ק יח וביה"ל שם ד"ה "משעלה", וכאן במשנ"ב ס"ק ב, וביה"ל ד"ה "יואסי התפללי"):

י"א (מג"א ופר"ח) - עמוד השחר הוא כשיש קצת אור במזרח, שזה מעט לפני שהאיר [כל] פני המזרח.

וי"א (גר"א וכ"פ המ"ב) - עמוד השחר הוא משהאיר פני המזרח, שזה קודם זמן ק"ש [שיראה את חברו בריחוק ד"א].

סעיף א: זמן תפילת השחר (ברכות כו-כז).³

עיקר מצותה - שיתחיל עם נץ החמה, דכתיב: "ויקראוץ עם-שמש" (תהלים עב, ה).

ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר [כל] פני המזרח - יצא [בדיעבד (מ"ב ב, וביה"ל ד"ה יצא)].⁴

ונמשך זמנה - עד סוף ארבע שעות [זמניות] שהוא שלישי היום.

ואם טעה או עבר והתפלל [במזיד] אחר 4 שעות עד חצות - אע"פ שאין לו שכר תפילה בזמנה,

מ"מ יש לו שכר תפילה (וזה שיטת רבי יהודה, עפ"י מסקנת הבי"ט).⁵

ואחר חצות - אסור להתפלל תפילת שחרית (בי"ט ורמ"א). [אלא כשיגיע זמן מנחה (אחר 6^{1/2} שעות) יתפלל מנחה, ואח"כ

שחרית בתורת השלמה, ולא להפך וכל זה דוקא בשוגג או נאנס, אבל במזיד - אין לו תקנה (משני"ב ז).⁶

3 הקדמה לסעיף א:

ברכות כו/א - תנן תפילת השחר: [רבנן] - עד חצות.

רבי יהודה - אומר עד [סוף] ד' שעות.

ומסקנת הגמ' (כו/א) **דהלכתא כרבי יהודה - הואיל ותנן בבחירתא** [מסכת עדויות (רשי"י)] **כוותיה.**

והקשתה הגמ' (כו/א) - ורמינהו מצותה [של ק"ש] עם נץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום [ונשמע דזמנה של ק"ש עם נץ החמה דוקא, והיכי קתני מתניתין עד חצות או עד ד' שעות?!]

ותירצה הגמ' - כי תניא היא לותקין [להתפלל עם הנץ], **וכי תנן במתניתין - למאחרים שלא יאחר יותר** [מד' שעות או חצות] **דמשם ואילך עבר הזמן** (בי"ט).

4 משנ"ב:

(א) לכתחילה - ראוי להיזהר אף שמצוה להתפלל עם נץ החמה [והיא השעה שמתחלת החמה לזרוח בראשי ההרים], **מ"מ כשמשיכים לצאת לדרך או שאר דחק ואונס, וכן בליל שבועות** [שערים כל הלילה] - מותר להקדים להתפלל בעלות השחר (כבסעי' ח'), אך עכ"פ ימתין מלבדך על התפילין וכן שלא לקרוא ק"ש, עד הזמן של כדי שיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו.

(ב) כל שהתפלל משעלה עמוד השחר והאיר [כל] פני המזרח - יצא.

(ביה"ל ד"ה ואם) ואם התפלל משעלה השחר אך קודם שהאיר [כל] פני המזרח:

שו"ע והרבה אחרונים - לא יצא אף בדיעבד, [ויחזור ויתפלל משהאיר כל פני המזרח].

למג"א, פ"ח וכה"ח (ג) - יצא בדיעבד.

מסקנת הבי"ט: שלא בשעת הדחק - יש להחמיר אף בדיעבד, [שיחזור ויתפלל משהאיר המזרח].

ורק בשעת הדחק - שהתפלל קודם שהאיר פני המזרח, אפשר **שיצא בדיעבד** [שלא לחזור ולהתפלל, משום חשש

ברכה לבטלה, וצריך עיון].

אך לכתחילה - בודאי יש ליזהר בזה מאוד אפי' בשעת הדחק [להתפלל אחר שהאיר פני המזרח].

ולגבי זמן תפילין וק"ש - ראה לעיל במ"ב ס"ק א.

(ג) **פני המזרח** - צריך שיאיר כל פני המזרח, ולא די במה שהבריך השחר כנקודה בלבד, ואף שהכוכבים נראים עדיין ברקיע - מ"מ יום הוא.

(ד) אם התפלל משעלה השחר [והאיר פני המזרח] - **יצא בדיעבד,** ואפי' שלא בשעת הדחק.

ובשעת הדחק [כגון משכים לצאת לדרך ואונס] [נומיין פועלים הממהרים למלאכתם, שו"ת יחו"ד ח"ב סי' ה] - **אפי' לכתחילה יכול להתפלל משעלה השחר והאיר פני המזרח** (סעי' ח'), וע"ע לקמן הע' 29 בדברי הילקוו"י, [ומ"מ לעניין ק"ש ותפילין - לא יברך עליהם עד שיגיע הזמן שיכיר את חברו [הרגיל עמו קצת] ברחוק ד' אמות, וזמן זה מאוחר מהזמן של האיר המזרח].

[ביה"ל ד"ה יצא] **לפ"ח** - זמנה **לכתחילה** להתפלל משעלה השחר והאיר פני המזרח, ורק לותקין זמנה הוא עם הנץ.

אך מכל הפוסקים - מוכח דלכתחילה אין להתפלל משהאיר פני המזרח, ורק בדיעבד זה מהני, ומסקנת הבי"ט - דלמצוה מן המובחר, לכו"ע אין להתפלל 18 קודם הנץ].

5 משנ"ב:

(ה) זמן התפילה הוא עד 1/3 היום, ולעולם משערים את הזמן לפי שעות זמניות - שהיום מתחלק ל-12 חלקים. **[וחישוב הי"ב שעות (משנ"ב סי' רלג ס"ק ד, ושעה"צ שם ס"ק ז): למג"א - מונים שעות אלו מעה"ש עד צה"כ. ולהגר"א - מונים שעות אלו מזריחה עד שקיעה].**

ועניין השליש - הוא שתפילת השחר היא נגד קרבן התמיד, ולעולם לא איחרו להקריב אותו לאחר שלישי היום, וצריך לגמור את תפילת 18 בתוך ה-1/3 היום.

(ו) וכל שלא התפלל עד 4 שעות אף במזיד - מתפלל עד חצות, אלא שאז יש לו שכר תפילה, אך אין לו שכר תפילה בזמנה. וטוב שיתפלל אז בתורת נדבה, כי יש פוסקים שסוברים שאם הזיד מלהתפלל עד 4 שעות, שוב לא מצי' להתפלל כלל, לכן יתפלל ויתנה שאם מצד הדין הוא פטור, הוא בתורת נדבה.

משנ"ב (ז) אם שגג או נאנס - מהו להתפלל שחרית בחצי שעה שאחר חצות:

ב"ח (ב) וט"ז (א) - מותר להתפלל בחצי שעה שאחר חצות (בה"ט ד).

רמ"א, פמ"ג וגר"א - אסור, [אמנם בדיעבד - אם התפלל בחצי שעה אחר חצות יצא, וא"צ להתפלל שנית].

ואחר חצי שעה זו - לכו"ע לא יתפלל שחרית [בין אם מה שלא התפלל עד עתה היה מחמת אונס או מזיד], והמתפלל ברכתיו לבטלה לכמה פוסקים, אלא יתפלל מתחילה מנחה ואח"כ תפילת 18 בשביל שחרית להשלמה, והוא שביטול התפילה היה מתחילה בשוגג או באונס, אך מזיד אין לו תקנה (וכן בביה"ל).

סעיף ב - משהגיע זמן תפילה [היינו מעמוד השחר (מ"ב ח)] **אסור לשאול בשלום חברו**, [והקדמה לסעי' ראה בהע"ז].

א. כל שמשכים לפתח חברו קודם התפילה - הכל אסור, דהיינו:

(א) אסור אף לומר לו "צפרא דמרי טב", וכל שכן שאסור לומר לו "שלום" (ר' יונה) ^{8,9}.

(ב) וכן אסור לכרוע לו (ר' ירוחם), **וי"א** (ארחות חיים) וכ"פ משנ"ב (יג) וכה"ח (טוב) - **דאסור לכרוע לו אף שלא משכים לפתח חברו**.

ואף בירך ברכות אסור במשכים לפתחו בכל הנ"ל. ¹⁰

וכשהוצרך ללכת לאיזה לראות איזה עסק [ואגב זו הולך לפתח חברו] - **מותר לומר לו "צפרא דמרי טב"** (ר' יונה) [אך לא לומר "שלום" (משנ"ב יב)] ¹¹.

ב. ואם אינו משכים לפתחו אלא פגע בו בדרך:

שו"ע סתם (ר' ירוחם) - מותר ליתן לו "שלום".

וי"א (רשב"א וראב"ד) - דאפי' פגע בו בדרך [ורגיל לומר לו "שלום" (מ"ב טו)], **לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב**.

כדי שיתן לב שאסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל, [וכן נהגו קדמונינו (משנ"ב טז)]. ¹²

7 הקדמה לסעי' ב - איסור אמירת שלום לחברו קודם התפילה:

ברכות יד/א - אמר רב כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה [היינו עכו"ם (מאירי), ועיי"ש דרשת חז"ל].

מתיב רב ששת בפרקים [של ק"ש] **שואל מפני הכבוד ומשיב** [אף שזה קודם התפילה, א"כ מותר לשאול בשלום, קודם התפילה]!?

[מתרצת הגמ'] **תרגמה רבי אבא במשכים לפתחו** [שזה אסור, אבל הפוגש חברו בדרך - מותר לשאול בשלומו (עפ"י רש"י)].

ומה מותר?	ונח' מתי אסור באמירת שלום?
מותר אף להשכים לפתחו ולומר "צפרא דמרי טב" , [כיון שאינו אומר "שלום"].	ר' רבני פרובנצ'א - אסור דוקא במשכים לפתח חברו ואומר "שלום" [משום דשמו של ה' שלום].
מותר דוקא כשהולך לעסק מעסקיו או לשום איזה עניין והוא שאומר לו "צפרא דמרי טב" (תרת"י לטיבותא, פרישה ג).	רבינו יונה - כל שמשכים לפתחו - הכל אסור אף לומר רק "צפרא דמרי טב".
מותר: (א) אף כשמשכים לפתח חברו ולא כורע אלא אומר שלום בפה, (ב) או כשפגע בו בדרך שאז מותר אף לכרוע ולומר שלום.	רבינו ירוחם - אסור דוקא בצירוף ב' תנאים: (א) משכים לפתח חברו + (ב) ובכריעה. (וכיוצ"ב בהל' אבלות, יו"ד סי' שפה בה"ט ס"ק ב', ויעיקרי השולחן" שם עמ' 307).
מותר כשלא כורע - ונותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך ובין בביהכניס ואין בכך כלום. וכל שהתחיל לברך הברכות - כיון שקיבל על עצמו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש [ומותר אף לכרוע כשאר משכים לפתחו (ב"ח, ומשנ"ב יד)].	ארחות חיים - הכריעה איסור גמור הוא [אפילו כשאינו משכים לפתחו, ואפילו בלא נתינת שלום (הג' והע"ז על הבי"א)].

⁸ ואסור להשכים לפתח חברו אף כשלא אומר לו כלום (ערוה"ש יח).

⁹ **משנ"ב:** (ט) האיסור להקדים לפתח חברו - ה"ה אם הולך בביהכניס ממקום הקבוע לו למקום חברו ליתן לו שלום.

(י) לפתח חברו - וה"ה אם היה אביו או רבו (דאסור).

ואם יש לחוש לאיבת גברא אלמא - עדיף ליתן לו יד בלא אמירת שלום, וכשפגעו בדרך - יש להקל בגברא אלמא אף באמירת שלום.

(יא) הטעם לאיסור לומר שלום לחברו קודם התפילה - משום דשמו של ה' שלום ואין ראוי להזכיר שמו של ה' על אדם ולכבדו קודם שמכבד לקב"ה, ובלשון לע"ז - יש לעיין. ואם אומר "הרחום ירחמך", או "החנן יחנך" וכדומה, שרי משום שמברכו בשמו של ה'.

¹⁰ וביאר המשנ"ב (יד) - **דכל שהתחיל לברך הברכות ואין משכים לפתחו - מותר לכרוע, אבל במשכים לפתחו - הכל אסור**, בין לכרוע בין בנתינת שלום, ואפי' התחיל בברכות.

¹¹ **וכתב המשנ"ב (יב) כשהוצרך ללכת דרך חצרו של חברו, לראות איזה עסק - דמותר אגב זה לילך לפתחו ולומר "צפרא דמרי טב"**, אבל לא לומר "שלום", [ומה שמותר זה רק ללכת לראות איזה עסק, אבל להתעסק ממש קודם התפילה אסור (כבסעי' ג)].

אבל אם הוא משכים לפתח חברו לראות שם איזה עסק ואגב זה נותן לו גם שלום: **לפמ"ג** - זה מותר, **אך מהב"ח והגר"א** - משמע שזה גם אסור (ביה"ל ד"ה ואפילו).

¹² והוסיף המשנ"ב (טז) **דאם התחיל בברכות** [וקיבל על עצמו עול מלכות שמים (בי"א)] - ופגע חברו בדרך, **מותר ליתן לו שלום**. וכל דין הנ"ל הוא לפתחו לומר לחברו שלום, **אבל כשחברו שואל בשלומי - מותר להשיב לו בכל עניין, וכל שכן דמי שכבר התפלל - מותר להשכים לפתח חברו שלא התפלל וליתן לו שלום, אע"פ שיצטרך להשיבו.**

סיכום נושאי סימן פט

סע' א, ח - זמן התפילה: לכתחילה - בנץ החמה, בשעת הדחק - בעלות השחר.

סע' ב-ז - דברים האסורים קודם התפילה, ומקרים שהקלו:

מקרים שהקלו	האיסור
<p>א) כשהוצרך ללכת לראות לאיזה עסק - מותר לומר "צפרא דמרי טב", אך לא שלום.</p> <p>ב) פגשו בדרך: שו"ע סתם - מותר לומר "שלום".</p> <p>שו"ע י"א (וכ"פ משנ"ב טז) - מותר לומר רק "צפרא דמרי טב", כדי שיתן אל לבו שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים עד שיתפלל.</p> <p>ג) אם התחיל בברכות ופגשו בדרך - מותר לומר לו אף "שלום" (מ"ב טז).</p> <p>ד) כשיש לחוש לאיבת גברא אלמא: יכול ליתן יד בלא אמירת שלום ואם פגעו בדרך - יש להקל אף באמירת שלום (מ"ב י).</p> <p>ה) מותר לומר לו "הרחום ירחמך" או "החנון יחונך" - כיון שמברכו בשמו של ה' (מ"ב יא).</p> <p>ו) מי שהתפלל מותר להשכים לפתח חברו לומר לו שלום - אף שעייז חברו יצטרך להשיב לו שלום (מ"ב טז).</p> <p>ז) אם חברו שואל בשלומו - מותר להשיב בכל ענין (מ"ב טז).</p>	<p>סע' ב. אסור להשכים לפתח חברו לומר לו שלום.</p>
<p>רמ"א - יש מקלים לאחר שאמרו מקצת ברכות קודם ברוך שאמר אך טוב להחמיר.</p>	<p>סע' ג. אסור להתעסק בצרכיו/לילך לדרך/לאכול - עד שיתפלל 18.</p>
<p>מים - מותר לשתות (שו"ע), וכשלא יכול בלא סוכר - מותר אף סוכר (מ"ב כב).</p> <p>לרפואה - מותר לאכול ולשתות (שו"ע).</p> <p>הצמא והרעב (הרבה) - הרי הם בכלל חולים, שמותר לאכול ולשתות אם אינו יכול לכוון בתפילה (סע' ד).</p>	<p>סע' ג. אסור לאכול ולשתות קודם התפילה.</p>
<p>שו"ע י"א (כרשב"א) - שא"צ להפסיק.</p>	<p>סע' ה. התחיל לאכול קודם עלות השחר - צריך להפסיק (שו"ע סתם כרא"ש וכ"פ משנ"ב יט).</p>
<p>- אולם מותר ללמוד: א) כשרגיל לילך ולהתפלל בביהכנ"ס - דאז אין לחוש שיטרד בגירסתו (שו"ע). ב) אם מלמד אחרים - דזכות רבים דבר גדול הוא (שו"ע). ג) אם כבר התחיל אף אחר שהגיע זמן - שוב אינו פוסק, כל שיש לו שהות להתפלל ולק"ש (מ"ב ל). ד) קודם עלות השחר - מותר להתחיל, ומשהתחיל שוב אינו פוסק. ויש מקלים לכתחילה אף אחר שעלה השחר, כל זמן שלא הגיע סמוך לנץ (מ"ב לא). ה) אם רגלים ציבור להתאסף אליו, גם מותר דבודאי יזכירוהו להתפלל (מ"ב לב). ו) שומר - אם אומר לחברו שאינו לומד, שיזכירו להתפלל (מ"ב לד).</p>	<p>סע' ו. אסור להתחיל ללמוד משיגיע זמן תפילה [שמא יטרד בגירסתו ויעבור זמן ק"ש ותפילה].</p>
<p>א) מותר להסתפר ולהיכנס למרחץ סמוך לשחרית [קודם שעלה השחר], שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר מצוי (שו"ע). ב) מותר לקנות צרכי סעודה בע"ש קודם התפילה - דחפצי שמים הם (מ"ב לו).</p>	<p>סע' ז. אסור לשבת בדין, להיכנס לבורסקי וסעודה - קודם שעלה השחר כמו שאסרו במנחה (משנ"ב לו).</p>